

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ: ДЕФІНІТИВНИЙ АНАЛІЗ

У статті здійснено аналіз підходів до змісту дефініцій «компетентність», «компетенція», «базові навички». На основі представленого спектру інтерпретацій базових категорій компетентнісного підходу автором визначено узагальнений зміст поняття «компетентність».

Сучасний етап реформування освіти України вимагає від неї орієнтації на міжнародну спільноту, висвітлення пріоритетних цілей і завдань на європейському рівні. Інформаційно-прогресивне суспільство орієнтує фахівців на отримання не тільки відповідного обсягу професійних знань, а й уміння ними ефективно оперувати, критично мислити і активно діяти в нестандартних ситуаціях, швидко приймати рішення, навчатись упродовж усього життя. Про ці якості фахівців говорив ще у 1997 році голова міжнародної комісії ЮНЕСКО з освіти Жак Делор у доповіді: «Освіта: прихована скарбниця». На його думку, освічена особистість може стати професійно кваліфікованою і компетентною, співпрацювати з іншими фахівцями, якщо «навчиться пізнавати, навчиться робити, навчиться жити разом...» [1, с. 37].

У відповідності із замовленням на освіту працевластців, яким потрібні компетентні фахівці, сьогодні система їх підготовки видозмінюється. У ній пропонується застосування компетентнісного підходу, зорієнтованого на результати навчання, що виходять за межі традиційної системи. Проблеми його впровадження в систему професійної підготовки фахівців учені почали приділяти наприкінці ХХ століття. У 60–70 рр. минулого століття більш активно розглядалося дане питання в науковій літературі Західної Європи, США та Канади. Зокрема, модернізації професійної освіти згідно з потребами ринку праці і введенню поняття «компетентність», «ключові компетенції» присвятили роботи науковці Д. Мартенс, Б. Оскарссон, Саймона Шо, Дж. Равен, А. Шелтон та ін. У цей час модель «компетентного фахівця» розробляли такі вчені: Д. Аллі, Ш. Деррі, Дж. Каллаген, Д. Кербі, А. Кларк. Не втратила дана проблема своєї актуальності й сьогодні. Її досліджують як педагоги, так і психологи. Значний внесок у розроблення теорії компетентнісного підходу до професійної освіти зроблений російськими і вітчизняними дослідниками. Наукові праці та дисертаційні дослідження Н. Акімова, К. Безукладнікова, Н. Бібік, А. Бусиліна, Г. Беленької, О. Варламової, П. Гальперіна, І. Зимньої, І. Зязюна, Т. Ісаєвої, В. Краєвського, О. Овчарук, В. Олійника, Л. Петухової, О. Пометун, Ю. Рубіна, О. Савченку, А. Шишко, А. Хуторського та інших присвячені проблемі формування професійної компетентності фахівців різних галузей діяльності.

* © Подозьорова А. В.

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

Проблема впровадження та з'ясування можливостей компетентного підходу до організації педагогічної діяльності в системі професійної освіти є комплексною психолого-педагогічною проблемою, яка потребує детального аналізу, обґрунтування і уточнення таких базових категорій даного підходу як «компетентність», «компетенція», бо досі у педагогічній, психологічній і методичній літературі відсутнє єдине, загальноприйняте розуміння вищевказаних термінів.

У педагогічному словнику [2] поняття «компетентність» характеризується як обізнаність, поінформованість, авторитетність, достатні вміння, висока кваліфікація, а «компетенція» – як коло питань, повноважень, у якому певна особа володіє знаннями, досвідом.

У тлумачному словнику української мови А. Івченко [3] можна знайти наступне визначення: «Компетентний – той, хто має достатні знання в певній галузі».

У наукових працях британського психолога Дж. Равена дефініція «Компетентність у сучасному світі» розглядається як специфічна здатність, необхідна для ефективного виконання конкретної дії в конкретній предметній галузі, що включає вузькоспеціальні знання, навички, способи мислення, а також розуміння відповідальності за свої дії; вона складається із 37 видів компетенцій, які належать до когнітивної або емоційної сфери [4]. На його думку, кінцевим результатом навчально-виховного процесу повинно бути надбання таких основних компетенцій: уміння контролювати свою діяльність, критично мислити, самостійно навчатись, використовувати інновації та приймати рішення, нести персональну відповідальність і працювати в групі для досягнення мети.

Науковці країн Євросоюзу часто використовують термін «базові навички». Зокрема, дослідник Б. Оскарссон до базових навичок включає здатність фахівця ефективно працювати в команді, планувати, вирішувати проблеми [5].

Таким чином, у західноєвропейських моделях компетентності фахівця акцент робиться на здатність професіонала самостійно здобувати нові знання, знаходити шляхи вирішення поставлених завдань, уміння працювати в колективі та брати на себе відповідальність за якість виконаної роботи.

На думку російських науковців В. Краєвського і А. Хуторського, категорію «компетентність» слід розглядати як сукупність знань, орієнтовану на практичне застосування, що охоплює теоретичні, прикладні знання, а також емоційні та мотиваційні компоненти діяльнісних і процесуальних знань [6]. Вони зазначають, що багатофункціональні компетентності слід віднести до «базових», які є міждисциплінарними і поділяються на загальнонаукові, соціальні, економічні, інформаційні, політичні та спеціальні.

В Україні термін «компетентність» широко використовується в дослідженнях вітчизняних науковців та нормативно-право-

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

вих документах. Зокрема, у Законі України «Про вищу освіту» зазначено, що «компетентність – динамічна комбінація знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти» [7]. Сьогодні у нашій державі зростають вимоги до якості професійної підготовки майбутніх фахівців, які були б конкурентоспроможними на вітчизняному та європейському ринках праці.

На відміну від компетентностей компетенції є здатністю фахівця реалізовувати на практиці свою компетентність у певній галузі діяльності. Російський науковець С. Шишов визначає компетенцію як «загальну здатність фахівця мобілізувати у фаховій діяльності свої знання, уміння та способи виконання дій» [8].

Особливістю професійної діяльності сучасного фахівця є необхідність опрацювати великий обсяг інформації, швидко приймати рішення в короткі строки, інколи діяти в ситуаціях невизначеності. З огляду на це, формування та оцінка компетенцій студентів під час навчання у вищих навчальних закладах сприятиме успішності в їх майбутній професійній діяльності. Отже, компетенції, які являють собою характеристики ефективної професійної діяльності або поведінки; повинні вимірюватися і бути зрозумілими суб'єкту діяльності і тому, хто їх оцінює.

Термін «компетенція» стосовно освіти може тлумачитись як коло питань, у яких особистість добре володіє пізнаннями і має певний досвід діяти відповідно до ситуації. Саме ці якості стане можливим сформувати у студента в рамках компетентнісного підходу, який реалізовується викладачем під час заняття.

Аналіз відмінностей між поняттями «компетентність» і «компетенція» наводить нас на думку, що остання дефініція має вузький характер і не пов'язана з конкретною професією, бо застосовується в різних сферах діяльності; вона формується в результаті усвідомлення особистістю набутих знань, умінь і досвіду діяльності; визначає базову якість, що формує фахівця.

Представлений спектр інтерпретацій базових категорій компетентнісного підходу, дозволяє зробити висновок, що компетентність може бути визначена як:

- 1) інтегральна характеристика різних якостей особистості;
- 2) здатність до професійної діяльності, яка поєднує в собі різні компетенції;
- 3) прояв рівня професіоналізму фахівця, здатного до якісного вирішення комплексних професійних завдань;
- 4) високий ступінь готовності фахівця до професійної діяльності;
- 5) якість людини, яка отримала освіту відповідного рівня.

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

Можна констатувати, що сьогодні в рамках компетентнісного підходу до підготовки фахівців науковцями робляться перші спроби визначення «універсальної формули компетентності», її властивостей, компонентного складу, критеріїв. Це пов'язано з тим, що базові терміни даного підходу в більшості випадків використовуються інтуїтивно для визначення відповідного рівня кваліфікації та професіоналізму фахівця. Формування нового понятійного апарату засвідчує, що відбувається перехід системи професійної освіти на компетентнісно-орієнтовану парадигму. Компетентнісний підхід передбачає застосування принципово нової методології до організації когнітивної та процесуально-діяльнісної сторін вищої освіти. Його особливістю є створення принципово нової моделі освіти, яка ґрунтується на результатах навчання, регулює саморозвиток студентів, викладачів, усієї системи вищої освіти.

Література:

1. Делор Ж. Образование – сокровище сокрытое. UNESCO, 1996 / Жак Делор // Университетская книга – 1997. № 4. – С. 37–59.
2. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. – К. : Педагогічна думка, 2001. – 516 с.
3. Івченко А. Тлумачний словник української мови / А. Івченко. – Харків, «ФОЛІО», 2000. – 540 с.
4. Равен Дж. Компетентность в современном обществе. Выявление, развитие и реализация / Джон Равен. – М., 2002. (англ. 1984). – С. 281–296.
5. Оскарссон Б. Базовые навыки как обязательный компонент высококачественного профессионального образования / Б. Оскарссон // Оценка качества профессионального образования: Доклад 5 (Под общ. ред. В. И. Бойденко, Дж. Ван Зантвора) Европейский фонд подготовки кадров. Проект ДЕЛФИ. – М., 2001.
6. Краевский В. Предметное и общепредметное в образовательных стандартах / В. Краевский, А. Хуторской // Педагогика. – 2003. – № 3. – С. 3–10.
7. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII [Електронний ресурс] / Інформаційно-аналітичний портал про вищу освіту в Україні та за кордоном. – Режим доступу: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvitu> – Назва з екрану.
8. Шишов С. Понятие компетенции в контексте качества образования / С. Шишов // Стандарты и мониторинг в образовании. – 1999. – № 2. – С. 15–20.